

Komoróczy Géza

Nathaniel Katzburg professzor köszöntése
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában
a“Scheiber Sándor”-díj átadásakor

A kitüntetett, Nathaniel Katzburg, 1922. július 31-én született, Budapesten. Neves kohanita rabbik, könyvnyomtatók, tudósok családjából származik: David Cvi Katzburg Vácott, egy magyarországi vidéki kisvárosban, később pedig Budapesten – önmagában is tiszteletre méltó rendszerességgel – kiadott, *Tél Talpijot* (Cant. 4,4) című folyóirata évtizedeken át a rabbinikus tudomány nemzetközileg ismert és elismert héber nyelvű orgánuma volt, szervezte és mozgósította a halákhikus ítélőképesség erőit, az orthodox rabbik felkészültségét a hagyomány szolgálatában, akár kis községekből vagy messzi külföldről is. Teljes sorozata ma valóságos könyvritkaság, és az iránta megnyilvánuló tartós elismertségre jellemző, hogy címét nemrégiben egy új budapesti évkönyv is átvette.

Nathaniel Katzburg családjával együtt kora ifjúságában, még a *bar micva* előtt, áttelepült Palesztinába – Erec Jiszraélbe. Iskoláit itt végezte, egyetemi tanulmányait a Héber Egyetemen és Londonban. Doktori fokozatot 1964-ben szerzett. A tudós családi hagyomány méltó örököse lett, még ha szűkebb kutatói érdeklődése a történelem felé fordult is. 1959 óta tanít a Bar-Ilan Egyetemen, professzori kinevezését 1971-ben kapta meg, pályafutása során több magas egyetemi és hivatali tisztséget töltött be, éveken át a Judaisztikai kar dékánja volt, nyugdíjaztatása (1991) óta *professor emeritus*.

Katzburg professzor tudományos érdeklődésének középpontjában mindig is Magyarország újkori zsidó történelme állt. Mindjárt kutatói munkálkodása elején értékes kritikai tanulmányokat, illetve egy egész könyvet (*Antiszemitizmus Magyarországon, 1914–1867*) (1969) szentelt az antiszemitizmus történetének.

Külföldön végzett munkájában különösen jelentősek kutatásai a budapesti, bécsi, londoni külügyi levéltárak anyagában. Részben ezekre alapozva írta meg *Hungary and the Jews: Policy and Legislation, 1920–1943* című könyvét (1981), amelyben addig kiadatlan dokumentumokat is közölt, és amely könyv új megvilágításba helyezte a két világháború közötti egész magyar politikai történetet, amennyiben feltárta ennek rejtett, titkolt, vagy egyenesen megszépítve–meghamisítva beállított zsidóellenes mozzanatait. A könyv értékét és elfogulatlanságát jellemezheti, hogy nemrégiben éppen a XX. Század Intézet tartotta szükségesnek a magyar fordítás megjelentetését támogatni (*Zsidópolitika Magyarországon, 1919–1943*) (Bábel Kiadó, 2002).

Bár a zsidóellenes törvényhozás kérdéseivel pályája folyamán mindig is foglalkozott, hamar vizsgálni kezdte a politikai történet nagyobb összefüggéseit, a magyarországi zsidó társadalom végzetes

kettészakadásának éveitől kezdődő és a második világháborúig terjedő háromnegyed évszázadban. Nagy tanulmánya, a YAD VASHEM Magyarországgal foglalkozó kötetéhez írt terjedelmes előszó (1975) új, átfogó képet adott a magyar zsidó történelemről. Leszámolt a korábbi romantikus illuziókkal, és a XVIII. század óta folyamatos zsidó társadalom külső és belső történetének mélyreható elemzését adta. Negyed századdal később ebből a tanulmányból nőtt ki magyarul is kiadott könyve, a *Fejezetek az újkori zsidó történelemből Magyarországon*, melyet különös megtiszteltetésként az MTA Judaisztikai Kutatócsoport jelentetett meg az Osiris Kiadó közreműködésével (1999).

Katzburg professzor munkái az újabb zsidó történetírásnak ahhoz az irányzatához tartoznak, amely a Héber Egyetemen Ben-Zion Dinur és Jakov Katz termékenyítő hatására fejlődött ki. Ez a szemlélet a zsidó történelmet szerves egységben tekinti a diaszporában is, kimutatja a kohézió és szolidaritás erőit, amelyek a különböző országokban élő zsidó társadalmat a határokon áthatolva is összekapcsolják, a külső történelem mellett figyelmet fordít a zsidó közösségek belső életének mozzanataira, a zsidó társadalom önszervező erejére, az asszimiláció vonzerejét mérséklő törekvésekre. Magyarországon tulajdonképpen ő teremtette meg az orthodoxia tudományos történetírását. Amilyen fanyar szkepszissel tekintett Katzburg a történeti illuziókra, észrevette a zsidók beilleszkedésének korlátait, és regisztrálta kudarcait, ugyanolyan örömmel méltányolta a magyarországi zsidóság hozzájárulását az ország gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődéséhez és kapcsolatait a diaszpóra más közösségeivel. A magyar zsidó történetírás, amelynek történetéről máig emlékezetes előadást tartott Budapesten (1990, nyomtatásban is, *A magyar-zsidó történetírás problémája: miért nem volt magyar Dubnov, zsidó Szekfü?*, 1995), a társadalmi kohézió tényezője számára. A mérlegelő, kritikus történetíró hangján mindig mély kettős elkötelezettség szólal meg munkáiban: a hagyományhoz ragaszkodó, szélsőségekbe nem csúszó orthodoxia és az új országot teremtő cionista eszme iránt. Szemben a diaszpóra asszimilációs reményével, a teljes beilleszkedés csalóka látszatával, ő a történelemben is a zsidó közösségeknek mint zsidóknak a fennmaradását tekintette valódi alternatívának.

Budapest, 2004. március 3